• वस्तुगत प्रश्नोत्तर

१. वि.सं. २०७७ भदौ २२ मा मनाइएको १७ औं निजामती सेवा दिवसको नारा के हो ?

✍ स्वच्छ र सक्षम निजामती प्रशासनः समृद्धि र सुशासन

नेपालमा वि.सं. २०६१ देखि हरेक वर्ष भदौ २२ गते यो दिवस मनाउने गरिएको ।

– वि.सं. २०६१ मा मनाइएको पहिलो निजामती सेवा दिवसको नाराः सुशासन र प्रदान गरिने सेवाको प्रभावकारिता रहेको ।

२. वन ऐन, २०७६ अनुसार वन्यजन्तुको जीवित वा मृत शरीर वा पहिचान गर्न सकिने अवस्थामा रहेको तिनीहरूको शरीरको कुनै अङ्ग एवं वन्यजन्तुको शरीरको कुनै पदार्थ वा त्यस्तो पदार्थको सम्मिश्रणबाट तयार भएको कुनै वस्तु समेतलाई के भनिन्छ ?

✍ आखेटोपहार

३. वन ऐन, २०७६ अनुसार 'वन' भन्नाले के बुझिन्छ ?

✍ पूर्ण वा आंशिक रूपमा रुख वा बुट्यानले ढाकिएको क्षेत्र

सो ऐनअनुसार निजी वन भन्नाले प्रचलित कानुन बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गामा लगाई हुर्काएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई बुझिने ।

– राष्ट्रिय वन भन्नाले सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, वन संरक्षण क्षेत्र, सामुदायिक वन, साझेदारी वन, धार्मिक वन, कबुलियती वन, प्रदेशभित्रको राष्ट्रिय वन वा अन्तरप्रादेशिक वन बुझिने ।

४. नेपालको कुन ठाउँमा हाब्रे (रेडपान्डा) प्रजनन केन्द्र छ ?

✍ इलाम

५. इन्द्रसरोवर कहाँ पर्छ ?

✍ मकवानपुर ।

– मकवानपुर जिल्लामा पर्ने कुलेखानी जलविद्युत् परियोजनाका लागि निर्मित ७ किलोमिटर लामो जलाशयलाई नै इन्द्रसरोवर भनिन्छ ।

–युवराज्ञी इन्द्रराज्यलक्ष्मीदेवी शाहको स्मृतिमा इँन्द्र सरोवर नामकरण गरिएको यो नेपालको सबैभन्दा ठूलो मानवनिर्मित ताल हो । यो ताल मत्स्यपालन र पर्यटकीय दृष्टिले आकर्षक स्थल बन्न पुगेको छ ।

६. खैराला दरबार कैलालीमा छ भने हतुवागढी दरबार कहाँ छ ?

✍ भोजपुर

७. अण्डा पार्ने स्तनधारी जीव कुन हो ?

✍ प्लेटिपस

८. ओलाङ्चुङगोला ताप्लेजुङमा पर्दछ भने छेकम्पार कहाँ पर्दछ ?

✍ गोरखा

९. तमु सङ्ग्रहालय लमजुङमा छ भने लेप्चा सङ्ग्रहालय कहाँ छ ?

✍ इलाम

१०. विश्वमै सबैभन्दा सानो लालीगुराँसको फूल मुगु जिल्लास्थित रारातात क्षेत्रमा पाइन्छ भने सबैभन्दा ठूलो लालीगुराँसको फूल कहाँ पाइन्छ ?

✍ इलाम

११. प्रतिनिधि सभा निर्वाचन, २०७४ मा प्रत्यक्षतर्फ कति महिला उम्मेदवार विजयी भएका हुन्?

✍ छ जना ।

– (पवित्रा निरौला खरेल–झापा, पम्फा भुसाल–ललितपुर, पद्माकुमारी अर्याल–स्याङ्जा, दुर्गा पौडेल–प्युठान, कमला रोका–पूर्वी रुकुम र विना मगर–कञ्चनपुर)

१२. नेपाल सरकारले पाँच विकास क्षेत्रको प्रावधान खारेज गर्ने निर्णय कहिले गरेको हो?

✍ वि.सं. २०७५ चैत २८ गते ।

१३. 'फ्रम थर्ड वर्ल्ड टु फस्ट' नामक कृतिका लेखक को हुन् ?

✍ ली क्वान यु ।

१४. नेपाललाई कहिलेसम्ममा डिजिटल नेपाल बनाउने घोषणा गरिएको छ ?

✍ सन् २०२५ सम्म ।

१५. 'लेजर स्पिड गन'केसँग सम्बन्धित छ ?

✍ सवारी साधनको गति मापन प्रविधि ।

१६. प्रदेश १ ले तय गरेको प्रादेशिक मूल नारा के हो ?

✍ स्वच्छ, सुखी र समुन्नत प्रदेश ।

१७. काठमाडौँ उपत्यकामा २० वर्ष पुराना सार्वजनिक सवारी साधन चलाउन कहिलेदेखि रोक लगाइयो ?

✍ वि. सं. २०७३ फागुन १८ गते ।

– यातायात व्यवस्था विभागका अनुसार फागुन १८ देखि उपत्यकामा २० वर्ष पुराना सार्वजनिक सवारी साधन सडकमा चल्न निषेध गरिएको । २० वर्ष नाघेका सार्वजनिक सवारी साधनको कर समेत नबुझ्ने, प्राविधिक परीक्षण नगर्ने, बिक्री वितरण तथा नामसारी पनि नगरिने ।

– विभागका अनुसार तत्काल निजी, पर्यटक वाहक र सरकारी सवारीलाई २० वर्ष पुगेकै आधारमा नहटाइने । पहिलो चरणमा काठमाडौँबाट २० वर्ष पुराना सवारी हटाएर अर्को चरणमा उपत्यकाबाहिर त्यसको कार्यान्वयन अघि बढाउने निर्णय भएको ।

१८. काठमाडौँ उपत्यका विकास प्राधिकरण (केभीडीए) को स्थापना कहिले भएको हो ?

✍ वि.सं. २०६९ वैशाख १ गते ।

– सहरी विकास मन्त्रालय अन्तर्गत रहेको यसको मुख्य कार्यालय अनामनगर (काठमाडौँ) मा रहेको ।

१९. नेपाललाई कहिलेसम्म शून्य भोकमरी (जिरो हङ्गर) मुलुक बनाउने योजना छ ?

✍ सन् २०२५ सम्म ।

२०. विश्वकै ठूलो नोबेल पुरस्कार कहिलेदेखि प्रदान गर्न थालिएको हो ?

✍ सन् १९०१ ।

– अर्थशास्त्रतर्फको नोबेल पुरस्कार भने सन् १९६८ देखि दिन थालिएको । नोबेल शान्ति पुरस्कार नर्वेको राजधानी ओस्लोमा दिइन्छ भने अन्य विधाका पुरस्कार स्वीडेनको राजधानी स्टकहोममा प्रदान गरिने । यो पुरस्कार संयुक्तरूपमा तीन जनासम्मले पाउन सक्ने ।

२१. संसारको सबैभन्दा अग्लो भवन बुर्ज खलिफामा नेपालको झण्डा कहिले फहराइयो ?

✍ वि.सं. २०७६ असोज ३ गते ।

– (नेपालको संविधान दिवसको अवसरमा सो भवनमा एक मिनेट नेपाली झण्डा फहराइएको ।)

२२. लगानीको वातावरण सहज बनाउने उद्देश्यसाथ एकल बिन्दु सेवा केन्द्र कहिलेदेखि सञ्चालनमा ल्याइएको हो ?

✍ वि.सं. २०७६ जेठ १ गते ।

– लगानीकर्तालाई सबै प्रकारका सेवा एकै स्थानबाट उपलब्ध होस् भनी यो सेवा सञ्चालन गरिएको । सेवाको सुरुवातपछि उद्योग सञ्चालनका लागि आवश्यक सम्पूर्ण प्रक्रिया एकै स्थानबाट उपलब्ध हुने ।

२३. काठमाडौँमा विद्युतीय तारलाई भूमिगत गर्ने कार्यको आरम्भ कहिले गरिएको हो ?

✍ वि.सं. २०७६ फागुन ५ गते ।

२४. अन्तर्राष्ट्रिय साक्षरता दिवस कहिले मनाइन्छ ?

✍ सेप्टेम्बर ८ तारिखमा ।

२५. औँसीदेखि पूर्णिमासम्मको समयावधिलाई के भनिन्छ ?

✍ शुक्लपक्ष (ब्राइट हाफ) ।

– (पूर्णिमादेखि औँसीसम्मको समयावधिलाई कृष्णपक्ष (डार्क हाफ) भनिन्छ । शुक्लपक्षमा चन्द्रमाको उज्यालो भाग क्रमशः बढ्दै जान्छ भने कृष्णपक्षमा चन्द्रमाको उज्यालो भाग क्रमशः घट्दै जान्छ ।)

२६. नेपाल विश्व पर्यटन सङ्गठन (युएनडब्लुटीओ) को सदस्य कहिले बनेको हो ?

✍ सन् १९७५ । यो सङ्गठनको स्थापना सन् १९७५ जनवरी २ मा भएको ।

२७. नेपाल पर्यटन बोर्डको स्थापना कहिले भएको हो ?

✍ वि.सं. २०५५ पुस १६ गते ।

– वि.सं २०१८ मा स्थापित पर्यटन विभागलाई खारेज गरी सरकार र निजीक्षेत्रको सहभागितामा सो बोर्ड स्थापना गरिएको । २०३३ फागुन १२ मा पर्यटन मन्त्रालयको स्थापना । उक्त मन्त्रालययमा वि.सं. २०३९ मा हवाई विभाग गाभी पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय नामकरण गरिएको । त्यस्तै संस्कृतिको कार्यसमेत थप गरी वि.सं. २०५७ मा संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय बनाइएको ।

– राष्ट्रिय पर्यटन प्रवर्द्धन समितिको गठन वि.सं.२०७२ जेठ ३१ मा गरिएको । यसको अध्यक्षमा संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयनमन्त्री रहने ।

– पर्यटन परिषद्को अध्यक्ष प्रधानमन्त्री रहने ।

२८. 'धवलागिरि आइसफल ट्रेक' भनी कुन 'ट्रेकिङ रुट'लाई चिनिन्छ ?

✍ म्याग्दीको गलेश्वरदेखि मुस्ताङको लेते (करिब एक सय कि.मि.)

२९. संयुक्त राष्ट्रसङ्घद्वारा कुन दिनलाई सफा हावा दिवस घोषणा गरियो ?

✍ सेप्टेम्बर ७ तारिख ।

– सन् २०१९ डिसेम्बर १९ मा महासभाद्वारा सो दिवस घोषणा गरिएको ।

– नीलो आकाशका लागि सफा दिवसका रूपमा सो दिवस मनाइने (सन् २०२० देखि) राष्ट्रसङ्घले जनाएको ।

३०. नेपाल सरकारले कुन वर्षलाई वृक्षरोपण वर्षका रूपमा मनाउने घोषणा गरेको हो ?

✍ आ.व. २०७६/७७

– वृक्षरोपण वर्षको औपचारिक सुरुवात वि.सं. २०७६ असार १४ मा गरिएको । नेपालमा हरेक वर्ष असार १४ मा वृक्षरोपण दिवस मनाइने भएको । ■

प्रस्तुतकर्ता : टङ्क के.सी.

• विषयगत प्रश्नोत्तर

पदको शपथ

१. नेपालको संविधानअनुसार देहायका व्यक्तिले आफ्नो पद तथा गोपनीयताको शपथ को समक्ष लिने व्यवस्था छ ?

✍ राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपति, प्रधानमन्त्री, प्रधानन्यायाधीश, उपप्रधानमन्त्री, मन्त्री, राज्यमन्त्री, सहायकमन्त्री, प्रदेश प्रमुख, प्रदेशको मुख्यमन्त्री, प्रदेशको मन्त्री, प्रदेशको राज्यमन्त्री, प्रदेशको सहायकमन्त्री । नेपालको संविधानअनुसार देहायका व्यक्तिले आफ्नो पद तथा गोपनीयताको शपथ देहायका व्यक्तिसमक्ष लिने व्यवस्था छ :

क. राष्ट्रपतिले प्रधानन्यायाधीश समक्ष,
ख. उपराष्ट्रपतिले राष्ट्रपति समक्ष,
ग. प्रधानमन्त्रीले राष्ट्रपति समक्ष,
घ. उपप्रधानमन्त्रीले राष्ट्रपतिसमक्ष,
ङ. मन्त्रीले राष्ट्रपतिसमक्ष,
च. राज्यमन्त्रीले प्रधानमन्त्रीसमक्ष,
छ. सहायकमन्त्रीले प्रधानमन्त्रीसमक्ष,
ज. प्रदेशप्रमुखले राष्ट्रपतिसमक्ष,
झ. प्रदेशको मुख्यमन्त्रीले प्रदेश प्रमुखसमक्ष,
ञ. प्रदेशको मन्त्रीले प्रदेश प्रमुखसमक्ष,
ट. प्रदेशको राज्यमन्त्रीले प्रदेशको मुख्यमन्त्रीसमक्ष,
ठ. प्रदेशको सहायकमन्त्रीले प्रदेशको मुख्यमन्त्रीसमक्ष ।

२. नागरिकका दायित्व भन्नाले के बुझिन्छ ? नेपालको संविधानमा नागरिकका दायित्व सम्बन्धमा के उल्लेख गरिएको छ ?

✍ देशको संविधान ऐन नियमको पालना गर्ने, समाजमा सामाजिक सद्भाव कायम गर्ने, मुलुकको आर्थिक, सामाजिक विकासमा सक्रिय रहने जस्ता सकारात्मक भूमिका निर्वाह गर्ने नागरिकका कर्तव्यलाई नागरिकका दायित्व भनिन्छ । देशप्रति समर्पित, देशभक्ति, राष्ट्रप्रेम जस्ता भावनात्मक पक्ष तथा आफूले निर्वाह गर्नुपर्ने कर्तव्य दुवैलाई यसले समेट्छ ।

– नेपालको संविधानमा नागरिकका दायित्व

नेपालको संविधानको धारा ४८ मा नागरिकका कर्तव्य भनेर केही विषय उल्लेख गरिएको छ, ती कर्तव्यलाई प्रत्येक नागरिकले पालना गर्नुपर्ने हुँदा त्यस्ता कर्तव्यहरू नागरिकका दायित्व पनि हुन्, जसलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

– राष्ट्रप्रति निष्ठावान हुनु,
– नेपालको राष्ट्रियता, सार्वभौमसत्ता र अखण्डताको रक्षा गर्नु,
– संविधान र कानुनको पालना गर्नु,
– राज्यले चाहेका बखत अनिवार्य सेवा गर्नु,
– सार्वजनिक सम्पत्तिको सुरक्षा र संरक्षण गर्नु ।

३. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार जिल्ला समन्वय अधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार के के हुन् ? उल्लेख गर्नुहोस् ।

✍ जिल्ला सभाको प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा काम गर्ने जिल्ला समन्वय अधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुने व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ९४ मा उल्लेख छः

– जिल्ला सभा र जिल्ला समन्वय समितिको सचिवको रूपमा काम गर्ने,
– जिल्ला समन्वय समितिको निर्णय कार्यान्वयन गर्ने, गराउने,
– जिल्लास्थित सङ्घ र प्रदेश सरकारका कार्यालय तथा स्थानीय तहबीच समन्वय गर्ने गराउने,
– जिल्ला सभाको आर्थिक कारोबारको हिसाब अभिलेख दुरुस्त राख्ने,
– आय र व्ययको लेखापरीक्षण गराउने,
– बेरुजु फछ्र्यौट गराउने,
– बेरुजु मिनाहको प्रस्ताव तयार गरी जिल्ला समन्वय समितिमा पेस गर्ने,
– जिल्ला सभाको चलअचल सम्पत्तिको संरक्षण गर्ने, लगत राख्ने तथा अद्यावधिक गर्ने, गराउने,
– जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुखको निर्देशनमा जिल्ला समन्वय समिति तथा सभाको बैठक बोलाउने, निर्णयको माइन्यूट गर्ने, निर्णय प्रमाणित गर्ने र बैठकसम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्ने, गराउने,
– जिल्ला सभाले गर्नु पर्ने खरिदसम्बन्धी योजना तयार गरी खरिद कार्य गर्ने, गराउने, जिल्ला सभा, जिल्ला समन्वय समिति वा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुखले तोकेका अन्य कार्यहरू गर्ने ।

४. नेपालमा हाल वितरण गर्न थालिएको राष्ट्रिय परिचयपत्रबारे चर्चा गर्नुहोस् ।

✍ गृह मन्त्रालय अन्तर्गतको राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभागले वितरण गर्दै आएको व्यक्तिको व्यक्तिगत तथा जैविक विवरण समावेश भएको

बायोमेट्रिक सुविधायुक्त प्रमाणपत्र राष्ट्रिय परिचयपत्र हो । सबै नेपालीको बायोमेट्रिक पहिचान र पृथक् नम्बरसहितको राष्ट्रिय परिचयपत्र पाँचथर जिल्लाबाट सुरु भई अन्य जिल्लामा विस्तार भएको छ । बहुउपयोगी यो प्रमाणपत्र दुई वर्षभित्र एक नेपालीले एकभन्दा बढी परिचयपत्र बोक्नु नपर्ने व्यवस्था गरिने भएको छ । चिप प्रविधिमा आधारित यो परिचयपत्र तत्कालका लागि १६ वर्ष पुगेका नागरिकता लिएका व्यक्तिलाई मात्र दिइने र पछि सबैलाई वितरण गर्ने योजना छ । अनलाइन प्रणालीबाट पनि फाराम भर्न सकिने यस प्रमाणपत्रमा व्यक्तिको नामथर, जन्ममिति, लिङ्ग, बाबुआमाको नाम, ठेगाना, नागरिकताको किसिम, पति र पत्नीको नाम, बाजेको नाम, औँलाछाप, आँखाको नानी, फोटो, राष्ट्रियता, हस्ताक्षर उल्लेख भएको हुन्छ । नेपालको विशिष्ट व्यक्तिहरूलाई वितरण गरिसकिएको यो परिचयपत्र व्यक्तिको राष्ट्रिय परिचयपत्रको रूपमा, मतदाता परिचयपत्रको रूपमा, जग्गाजमिन र अन्य सम्पत्तिको अभिलेखको रूपमा, बैकिङ् कारोबारका रूपमा, सामाजिक सुरक्षा कार्डका रूपमा तथा सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि सहयोगी अभिलेखका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रिय परिचयपत्रका फाइदा :

– प्रत्येक व्यक्तिको स्पष्ट पहिचान,
– व्यक्तिको जैविक तथा व्यक्तिगत विवरण रहने,
– एउटै परिचयपत्रबाट विभिन्न सेवा सुविधा प्राप्त गर्न सकिने, राष्ट्रिय विकासका योजना तथा कार्यक्रम निर्माण र सञ्चालन एवं सुरक्षा कायम गर्न सहयोग पुग्ने,
– नेपाली, गैर नेपाली तथा विदेशीको तथ्याङ्क यकिन हुने, दोहोरो परिचयपत्र तथा नक्कली परिचयपत्र बनाउने जस्ता अपराध नियन्त्रण हुने ।

५. सामुदायिक स्वास्थ्यको अवधारणा चर्चा गर्दै नेपालका प्रमुख सामुदायिक स्वास्थ्य समस्या पहिचान गर्नुहोस् ।

✍ समुदायका व्यक्तिहरूले समुदायका लागि समुदायमा रहेका स्वास्थ्य समस्या पहिचान गरी तिनको समाधान गर्न, व्यक्तिगत तथा वातावरणीय स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन गरिने क्रियाकलापलाई सामुदायिक स्वास्थ्य भनिन्छ । यसको मूलभूत उद्देश्य समुदायको स्वास्थ्यस्तर उकास्नु हो । व्यक्तिले आफ्नो स्वास्थ्य सुधार गर्न व्यक्तिगत प्रयासबाट मात्र सम्भव नहुने हुनाले सामुदायिक स्वास्थ्यको अवधारणा अगाडि ल्याइएको हो । त्यसैले समुदायको स्वास्थ्य सुधार गर्न व्यक्ति, परिवार, समुदाय एवं राष्ट्र सबैको संयुक्त प्रयास हुनुपर्दछ ।

नेपालका प्रमुख सामुदायिक स्वास्थ्य समस्या

भौगोलिक कठिनाइ, जनचेतनाको अभाव, औषधिको अभाव, स्वास्थ्यकर्मीको अभाव आदि जस्ता कारणले नेपालको सामुदायिक स्वास्थ्य विभिन्न समस्याबाट ग्रसित छ । हिमाल, पहाड, तराई सबैमा स्वास्थ्य समस्या छन् । सहरी क्षेत्रमा भन्दा ग्रामीण क्षेत्रमा बढी सामुदायिक स्वास्थ्य समस्या देखिएका छन् । समग्रमा नेपालका प्रमुख सामुदायिक स्वास्थ्य समस्याहरू निम्न छन् :

– सरुवा रोग जस्तैः झाडापखाला, हैजा, आउँ, जुका आदिको प्रकोप,
– शिशु मृत्युदर, बाल मृत्युदर, मातृ मृत्युदर उच्च ,
– सन्तुलित भोजनबारे जानकारी नहुनु,
– कुपोषण बढ्दै जानु, जीवनशैली अस्वस्थकर,
– स्वास्थ्य सेवाको कमी,
– स्वास्थ्य शिक्षाको कमी,
– ग्रामीण बस्तीहरूमा स्वास्थ्यसम्बन्धी दक्ष जनशक्तिको अभाव,
– धूमपान, मद्यपान एवं लागूपदार्थको सेवन गर्नेको सङ्ख्या बढ्दै जानु,
– समग्र स्वास्थ्य सेवा महँगो हुनु, गरिबको पहुँचमा सर्वसुलभ हुन नसक्नु ।

६. भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रको भूमिकाबारे लेख्नुहोस् ।

भ्रष्टाचारजन्य कार्यलाई प्रभावकारी ढङ्गले नियन्त्रण गर्न तथा भ्रष्टाचारविरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्न प्रधानमन्त्रीको प्रत्यक्ष रेखदेख र नियन्त्रणमा रहने गरी राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र स्थापना गरिएको हो । निजामती सेवाको विशिष्टश्रेणीको अधिकृत प्रमुख रहने यस केन्द्रले नेपाल सरकारका सबै मन्त्रालय, विभाग, कार्यालय र सार्वजनिक संस्थाबाट सम्पादन हुनुपर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भए नभएको विषयमा सूचना सङ्कलन गर्ने र त्यस्ता निकायबाट नियमित रूपमा हुनुपर्ने कार्य भएको नपाइएमा त्यस्ता निकायलाई सो विषयमा सतर्क गर्दै आएको छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा यसको भूमिकालाई निम्नानुसार लेख्न सकिन्छ :

– सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले प्रचलित कानुनबमोजिम दिइएको सम्पत्तिविवरण र आयको अनुगमन गर्ने,
– भ्रष्टाचार हुन सक्ने स्थान वा काममा नियमित निगरानी राख्ने, छड्के जाँच र अन्वेषण गर्ने आवश्यक व्यवस्था मिलाउने,
– भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धमा अपनाउनुपर्ने नीति, रणनीति र तत्सम्बन्धी कानुनमा कुनै सुधार गर्नुपर्ने देखिएमा नेपाल सरकारलाई आवश्यक सुझाव दिने,
– भ्रष्टाचारसम्बन्धी कसुरमा अनुसन्धान गर्ने निकाय वा पदाधिकारीबाट भ्रष्टाचारसम्बन्धी आवश्यक विवरण वा सूचना प्राप्त गरी अद्यावधिक गराइराख्ने,
– भ्रष्टाचारसम्बन्धी प्राप्त कुनै जानकारी सम्बन्धित निकायमा लेखीपठाउने,

नेपाल सरकारले तोकेको अन्य कार्य गर्ने, गराउने ।

७. वातावरण व्यवस्थापनको लागि सरकारी, निजी क्षेत्र र सामुदायिक सङ्गठनहरूको भूमिका उल्लेख गर्नुहोस् ।

प्राकृतिक स्रोतसाधनमा नकारात्मक प्रभाव नपारी सन्तुलन कायम गर्ने कार्य वातावरण व्यवस्थापन हो । यस कार्यमा सरकारी क्षेत्र, निजीक्षेत्र र सामुदायिक सङ्गठनहरूको ठूलो भूमिका हुन्छ, जसलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

सरकारी क्षेत्रको भूमिका

– वनजङ्गल, जलाधार, पानी पोखरीको संरक्षण गर्ने, जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्न हरित विकासको अवधारणा अवलम्बन गर्ने,
– विकास निर्माणमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अनिवार्य गर्ने,
– वायु, जल, ध्वनि, खाद्य, औद्योगिक, भू–प्रदूषण रोक्न गुणस्तर तथा मापदण्ड तय गर्ने ।
– निजीक्षेत्रको भूमिका सरकारले लागू गरेका नीति, कानुन तथा मापदण्ड पालना गर्ने, उद्योग, कलकारखानाबाट निष्कने फोहोरको उचित व्यवस्था गर्ने,
– वातावरणमैत्री सार्वजनिक निर्माणकार्य गर्ने,
– सामाजिक उत्तरदायित्व वहन गर्ने ।
– सामुदायिक सङ्गठनको भूमिका
– प्राङ्गारिक मलको प्रयोगमा जोड दिने,
– गाँउघरमा शौचालय र सरसफाइसम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने,
– वन विनाश हुनबाट रोक्ने, फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्न सहयोग गर्ने । ■

प्रस्तुतकर्ता : हेमचन्द्र शर्मा

सम्बोधनमै लैङ्गिक विभेद

लीलाकुमारी अर्याल

नेपालमा धेरै राजनीतिक परिवर्तन भए । शासनव्यवस्था परिवर्तन भयो । शासकीय स्वरूपमा व्यापक परिवर्तन भयो । देशको राष्ट्रपति जनताबाट बने । हाल सो पदमा महिला आसीन हुनुहुन्छ । नयाँ संविधानले कुनै पनि आधारमा कसैलाई भेदभाव, विभेद नगर्ने प्रतिबद्धता समानताको हकमा गर्‍यो । संविधानले कल्पना गरे अनुसारका धेरै ऐन, कानुन पनि बने । विश्वका कतिपय देशमा लैङ्गिक समानतालाई समय सापेक्ष व्यवहारमा प्रयोगमा ल्याइयो । तथापि नेपाली समाजको सोच आशातित परिवर्तन हुनसकेन । परिणमतः समाज महिलाप्रति उदार हुनसकेन ।

कार्यालयमा महिलालाई हेर्ने दृष्टिकोण नै दोषी छ । महिलाको सक्षमता, कार्यसम्पादन शैलीमा नै खोट लगाउने प्रयत्न गरिन्छ । महिला कुनै उच्च पद वा श्रेणीमा रहेकोमा कार्यालयका अधिकलाई पाच्य हुँदैन । कार्यालयको हाकिम सकेसम्म पुरुष नै होस् भन्ने सोच पुरुष मात्र हैन केही महिला कर्मचारीमा समेत रहेको देखिन्छ । यो सोचबाट ग्रसित कार्यालयमा महिलाहरूको अधीनमा रहेर काम गर्दा पुरुषहरू उकुसमुकुस अनुभव गरिरहेका हुन्छन् ।

महिला र पुरुष कर्मचारीलाई सम्बोधन गर्ने शैलीमा नै विभेद प्रष्ट झल्कन्छ । आफूभन्दा उच्च ओहोदामा रहेको पुरुषलाई औपचारिक शब्द जस्तो 'सर' भनी सम्बोधन गरिन्छ । सोही ठाउँमा महिला कर्मचारीलाई कमै मात्र 'मेडम' भनेर सम्बोधन गरेको पाइन्छ । प्रायः महिलालाई उमेरको ख्याल नगरी अनौपचारिक वा अनअफिसियल शब्द 'दिदी' भनी सम्बोधन गरेको पाइन्छ । सम्बोधन महत्वपूर्ण सवाल हैन । तर सम्बोधनले पनि महिला पुरुषमा विभेद ल्याएको हुन्छ । एकअर्काबीच सम्बोधनमा प्रयोग हुने शब्दले मानिसमा ऊर्जा दिने, नदिने भन्ने निश्चित रूपमा हुन्छ । त्यसकारण पुरुष र महिला कर्मचारीमा हुने सम्बोधनमा समानता हुनु जरुरी छ ।

देश हाँक्ने कार्यालयमा महिला–पुरुषबीच सम्बोधनमा विभेद कायम रहँदा अन्य क्षेत्रमा कस्तो होला भनेर सजिलै आँकलन गर्न सकिन्छ । बेलाबेलामा उही प्रकृतिको श्रममा महिला र पुरुषबीच ज्यालामा विभेद गरिएका कुरा उठेका हुन्छन् । वास्तवमा यो पनि एक प्रकारको लैङ्गिक सोचको उपज हो । उत्ति नै भारी बोकेको महिलालाई किन पुरुषको भन्दा कम ज्याला दिइयो त ? किन विभेद गरियो ? यसको सहज उत्तर हो– उनी महिला हुन् ।

महिलामा भएको काम गर्ने क्षमतालाई कमजोर ठान्ने प्रवृत्तिले गर्दा विभिन्न क्षेत्रमा महिलाले आशातित प्रगति गर्न सकेका छैनन् । महिलालाई सहानुभूति दिएर हैन अवसर दिएर अगाडि बढ्ने वातावरणको आवश्यकता छ । अब महिला सहानुभूतिमा रमाउने हैन कि आफ्ना कर्तव्य र दायित्व निर्वाह गर्न जरुरी छ । आत्मविश्वास, सकारात्मक सोच र दृढ अठोटको आवश्यकता छ । महिलाले शासन गर्न सक्नुपर्छ, शासित हुन छोड्नुपर्छ । सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा त कानुन परिवर्तन मात्र हैन, महिलाप्रतिको सोचमा परिवर्तन ल्याउनुपर्दछ । महिला आरक्षण होइन, सशक्तीकरणमा जोड दिनुपर्दछ ।

महिलाहरूले आफू स्त्री भएर जन्मेकै कारण कार्यालयमा समेत विभेद भोग्नुपरेको छ । महिला घर सम्हाल्न, बालबच्चाको रेखदेख गर्न सक्षम हुन्छे भने कार्यालय, देश सम्हाल्न पनि सक्षम हुन्छे । एउटै कोखबाट जन्मेका र एउटै परिवेशमा हुर्केका दुई फरक लिङ्गका व्यक्तिको बीचमा एउटा अब्बल, सक्षम बन्न सक्ने र अर्को नसक्न हुनसक्दैन । हाम्रा कार्यालयहरूमा महिलालाई अवसर दिनुभन्दा अगाडि नै महिलाप्रति पूर्वाग्रही सोच राखिन्छ ।

महिलाले जतिसुकै राम्रो काम गरे पनि पहिला कमजोरी खोज्ने प्रयत्न हुन्छ । त्यसैले सबैभन्दा पहिले त महिलाप्रति सकारात्मक सोचको विकास गर्नुपर्छ । हाल आरक्षणको व्यवस्था भए पछाडि निजामती र सार्वजनिक सेवामा महिला सहभागितामा वृद्धि भए पनि पूर्णरूपमा कार्य गर्ने वातावरण देखिँदैन । अब महिला आरक्षण मात्र नभएर महिला सशक्तीकरणको आवश्यकता देखिएको छ ।अब महिला सक्षम भइसकेका छन् । उचित मूल्याङ्कन भएमा महिलाहरू प्रत्येक क्षेत्रमा स्वतःस्फूर्त आउन र आफ्नो काम देखाउन सफल हुनेछन् । राजनीतिमा समेत अब अरुको पाइजामाको फेरो समाउन आवश्यक छैन ।

कार्यालयमा 'दिदी' र 'सर' जस्ता विभेदजन्य शब्दहरू अञ्जानवश प्रयोग भएका हैनन् । केही न केही रूपमा महिलालाई तल देखाउन प्रयोग भएका हुन् । चाहे ती शब्द पुरुषबाट प्रयोग हुन् चाहे महिलाबाट नै । उही कार्यालयमा काम गर्ने आफूभन्दा उच्च ओहोदाको पुरुषलाई 'अफिसियल' शब्दावलीबाट त महिलालाई अनौपचारिक वा घरायसी शब्दबाट किन सम्बोधन हुन्छ ? सोच समान भए 'सर' र 'म्याडम' भन्दा के फरक पर्छ ? नभए पुरुष कर्मचारीलाई पनि दाइ भन्न किन नसकिएको होला ?

यहाँ सम्बोधनमा प्रयोग हुने शब्दको विरोध हैन, पुरुषप्रति प्रतिशोधको भावनाले कुरा अभिव्यक्त भएका पनि हैनन् । शब्दको सारको भने आलोचना हो । वास्तवमा शब्दभन्दा व्यवहार सकारात्मक हुनुपर्छ । बोलीमा लोली मात्र मिलाएर लैङ्गिक समानताको प्रत्याभूति हुँदैन । समानताका नारा दिएर मात्र हुँदैन । महिलालाई पुरुषको अधिकार चाहिएको हैन, पुरुष हुनु परेको पनि हैन । महिला सशक्तीकरण भनेको पुरुषविरुद्ध हैन तर सङ्कीर्ण सोचयुक्त समाजका जोकोहीको विपक्षी आवाज भने हो । ■

(लेखक नेपाल विद्युत् प्राधिकरणमा सहायक निर्देशक हुनुहुन्छ ।)

QUESTION BANK NEPAL